

150 LET AKADEMICKÉHO SPOLKU VE VÍDNI

Mojmír Stránský

Vydal Akademický spolek ve Vídni

*Tuto brožuru věnuje
Akademický spolek ve Vídni
a České srdce – ústředí,
Československá sociální péče v Rakousku
všem zájemcům o historii a současnost
české menšiny ve Vídni
a krajanům v celém světě.*

BUNDESKANZLERAMT ÖSTERREICH

VÍDEŇSKÉ
SVOBODNÉ LISTY

Majitel, nakladatel a vydavatel Akademický spolek ve Vídni
Společná adresa A-1010 Wien, Drachengasse 3/6

Za obsah odpovídá Mojmir Stránský

Fotografie poskytl(a) Hana Herdová, VSL

© Mojmir Stránský M.A., 2018

Tisk: Tiskárna Pálka, Břeclav, EU

Zdravice

Vážení přátelé, milí členové a příznivci
Akademického spolku ve Vídni,

je mi velkou ctí, že mohu několika slovy přispět k oslavám výjimečného výročí českého Akademického spolku ve Vídni. Je skutečně mimořádné, že si v těchto dnech připomínáme založení organizace, která je s námi již úctyhodných 150 let. To samo podává nejlepší důkaz toho, jak těsně je český živel spjatý s vídeňským prostředím. Co víc, Akademický spolek, který od počátku sdružoval české vysokoškolské studenty, připomíná, že Češi k životu ve Vídni nepřispívali jen svými pověstnými rukama, ale že vždy měli své místo i mezi vzdělanci a akademiky. Jeho příběh je zrcadlem peripetií, kterými si jako menší národ monarchie i později jako zahraniční krajané museli projít.

Na samém počátku své existence byl Akademický spolek tou nejlepší odpovědí mladých vzdělců na dočasně selhání českých snah o politické vyrovnání. Zrodil se z povědomí, že pokud má český živel prosadit a obhájit svou svébytnost, musí se studenti českého jazyka sdružovat, vzájemně se podporovat a podněcovat svůj odborný i občanský růst v rodné řeči. V prostředí, kde v politickém, společenském a hospodářském životě, tím spíše pak v oboru vzdělanosti, zcela

vládla němčina, šlo o nesnadný úkol.

V lepších časech byl Akademický spolek tribunou, která si získala mezi krajany věhlas bohatou nabídkou – spolek organizoval přednášky, literární večery, besedy, společenské akce, koncerty, hry. V horších časech sloužil krajanům-akademikům jako útočiště a opora. Tak tomu bylo zejména v období druhé světové války, kdy spolek suploval vzdělávací funkci pro Čechy a Slováky, kterým tehdy nebylo dovoleno studovat. Jedním dechem je třeba vzdát hold odvaze a vytrvalosti těch, kteří organizaci českých vysokoškolských studentů dokázali i v obtížných časech udržet při životě.

Je radostí vidět, že Akademický spolek těží po roce 1990 z obnovení plnohodnotných kontaktů se starou vlastí i z přílivu nové krve. Je pochopitelné, že dnes před ním stojí jiné úkoly a pohání jej jiná ctižádost než za časů Tomáše Masaryka či Ladislava Čelakovského. Není ovšem sporu, že v životě českého společenství ve Vídni má své zásadní místo. I proto Akademickému spolku přeji vše nejlepší do další existence.

*Dr. iur. Ivana Červenková,
velvyslankyně České republiky
v Rakousku*

Zdravice

Vážení a milí čtenáři,
touto publikací, vydávané k jubilejnímu 150. výročí založení Akademického spolku ve Vídni, navazujeme na předešlou publikaci vydanou v roce 2008 Dr. Helenou Klein-Watryczovou.

Zde v závěru uvádí pan Petr Gregory, jak si představuje budoucnost Akademického spolku: „V příštích 10 letech bude zapotřebí různých organizačních a strukturálních změn ve výboru, aby se do nich dostalo více zástupců učitelů....“.

Mám velkou radost, že se tyto představy staly skutečností: Ve výboru Akademického spolku pracuje hned několik vyučujících v různých funk-

cích. Ještě větší radost mám z toho, že se nám podařilo do činnosti spolku zapojit i mnohé z našich absolventek a absolventů škol Školského spolku Komenský.

Příkladem je i autor této publikace: Mojmír Stránský M.A., bývalý absolvent školy a nyní učitel dějepisu na gymnáziu Komenský, nadšený historik a badatel.

Myslím, že přesně to je ta budoucnost Akademického spolku, jakou měl pan Gregory na mysli.

*Mag. Helena Huberová
Předsedkyně
Akademického spolku*

150 let Akademického spolku. Přelomové okamžiky české a slovenské akademické obce ve Vídni.

Tento rok slavíme 150 výročí založení Akademického spolku ve Vídni. Akademický spolek se rozhodl využít tohoto jubilea k vydání malé brožurky k jeho dějinám s cílem informovat členy a podporovatele spolku o jeho stavu a jeho aktivitách. Zároveň by tímto měla být vytvářena reklama pro spolek, aby se zainteresovaní účastníci jeho aktivit či se po popřípadě stali jeho řádnými členy. Abychom ale byli schopní dějiny tohoto spolku ve velmi specifickém okolí lépe pochopit, musím nejdříve začít vyprávět dějiny jinačí. Dějiny jednoho města.

Město Vídeň a jeho Češi v době Rakousko-Uherské monarchie

Jak píše Cathrine Horel může historie města být psána různými způsoby. Historici disponují mnoha metodickými možnostmi, které mohou využít. Statistika jako moderní a přesná metoda je právě pro dobu pozdního 19. a 20.století velmi oblíbená i když se musí používat s velkou opatrností jelikož se často neobejde bez politických manipulací. Antropologický přístup může pomoci při řešení různých metodických problémů bohužel ale v našich geografických šířkách není tak dobře vyvinut jako jeho rurální varianty. V minulých letech se výzkum

městské historie vyvinul jako velmi specifické vědecké pole se silnou rolí komparatistiky. Zároveň ale srovnávání měst dělá historiografii velké problémy jelikož ne vše je srovnatelné. V každém případě se z Vídně na konci 19.století a ještě více na začátku 20.století stala světová metropole. Stala se městem které se otevřelo světu, modernizovalo a vytvořilo nový domov pro mnoho různorodých menšin. Během 19.století sílil i ve Vídni nacionalismus, ale v porovnání s Budapeští byl asimilační tlak který byl vytvářen proti menšinám mnohem menší. Čechům se sice jejich přání na získání podobného vyrovnání jako v Uhersku nesplnilo, ale byli schopní plně využít zákonné možnosti které jim dávala rakouská ústava v které se mluvilo o rovnoprávnosti rakouských národu v právu na užívání své mateřštiny. S tím bylo spojeno i právo na zakládání spolků, kterého menšiny využívaly a tímto z Vídně vytvořili plurikulturní metropoli. Jako důkaz nám mohou posloužit právě statistické údaje o velkém množství různorodých spolků na území města této doby. To ale neznamená že by nezaznívala německo-nacionalistická hesla a že by udržení životaschopných spolků bylo jednoduchou úlohou.

Když už ale mluvím o statistice tak zde také musím uvést několik čísel.

V roce 1850 ve Vídni žilo 551.300 obyvatel (včetně příslušníků vojsk). V roce 1880 byl již uváděn milion obyvatel a toto číslo se zdvojnásobilo do poledního monarchistického sčítání lidu v roce 1910. Tímto měla Vídeň něco málo přes dva miliony obyvatel přičemž 24,5 procent pocházelo z jedné ze tří zemí koruny české. Zhruba dvě třetiny z nich pocházeli z převážně česky mluvících oblastí čili zhruba 16 procent. To by znamenalo že ve Vídni před první světovou válkou žilo zhruba 300.000 – 350.000 česky mluvících občanů. Počet česky mluvících můžeme jen odhadovat jelikož se při sčítání lidu nezohledňoval jazyk mateřský nýbrž jazyk obecný. Kromě toho dotazníky za celou domácnost nebo firmu vyplňoval „patron domu“ či majitel firmy a tím docházelo k „nepravdivostem“. Z těchto důvodů je rozdíl mezi odhadovaným množstvím a opravdu se k češtině hlásících obyvatel Vídně značný. Češtinu jako obecný jazyk 1910 uvedlo zhruba 100.000 obyvatel Vídně. Když se opřeme o odhady tak ve Vídni této doby žilo více Čechů než v zemském hlavním městě Praze (přičemž na území velké Prahy která vznikla 1921 žilo 1910 zhruba 600.000 obyvatel). Češi měli plně vyvinutou národní identitu a hustou síť institucí a spolků které se definovaly svojí činností. Češi tímto byli plně vydiferencovanou skupinou slouženou ne jen z dobře známých cihlářů, služek, kuchařek a učňů nýbrž i z řemeslníků, obchodníků, techniků, politiků, umělců, hudebníků, doktorů medicíny, vědců a univerzitních profesorů. Samozřejmě byli Češi ve Vídni této doby

zastoupeni i svoji šlechtou. Součástí zažitých narativů bývá že úspěšní Češi byli většinovou společností rychle brány za své, proti tomu byli sociálně hůře postavení vnímáni jako cizí element. V dělnických čtvrtích jako například ve Favoriten, tvořili česky a slovensky mluvící obyvatelé čtvrtinu obyvatelstva. Jen v tomto správním okrese existovalo přes padesát kulturních a sportovních spolků jako Orel, Dělnická tělovýchovná jednota či ten nejznámější mezi nimi Sokol který svoji centrálu stále ještě udržuje v Ettenreichgasse 25-27. Právě v těchto převážně dělnických okresech se politicky etablovala Česká později Československá sociálně demokratická strana v Rakousku. Velký počet česky a slovensky mluvících obyvatel zaznamenali tehdejší demografové v okresech 2,3,5,15,17 a 20. Hustá síť politické a kulturní infrastruktury byla pro Čechy a Slováky ve Vídni typická. Velmi důležitou roli sehráli školy spolku Komenský které bojovali o výuku dětí i v češtině. Jejich cesta k oficiálnímu uznání těchto škol Vídní a rakouským státem s přáním získání práva veřejného byla velmi trnitá a dlouhá. Oficiálně se to zdařilo teprve podepsáním mezistátní „Brněnské smlouvy“ mezi Rakouskem a Československem 7.června 1920.

Akademický spolek v době Rakousko-Uherské

Roku 1868 byl oficiálně u rakouské spolkové policie nahlášen nový spolek akademický studentstva slovanského. Stanovy byly schváleny 1. května a několik měsíců poté, po

prázdninách a začátku nového akademického roku, se konala 24. září ustanovující valná hromada. Tím začal ve Vídni fungovat studentský spolek pro nově příchozí studentstvo a ve městě působící absolventy.

Akademický spolek nebyl prvním spolkem založeným česky a slovensky mluvícími studenty a absolventy vyšších škol ve Vídni. Studenti byli skupinou, která byla ze své podstaty velmi mobilní, a ve Vídni jednotlivci často trávili jen několik měsíců svých studií. Přesto byla pro ně Vídeň důležitou křižovatkou při nabývání nových zkušeností a vědomostí. Během 19. století na vídeňských univerzitách působila celá řada známých osobností ze zemí Českých a Slovenska. Mohl bych zde jmenovat Vojtěcha Náprstka (Fingerhuta), Jirečkovi, zakladatele vídeňského institutu východoevropských studií, T. G. Masaryka, ale i slovenské zástupce jako Kollára či Štúra. Ona pomyslná řada významných a známých by byla velmi dlouhá a poukazuje jak na centralizaci vysokoškolského vzdělávání této doby (některé studijní obory byly jen ve Vídni), tak na provázanost prostoru střední Evropy.

Akademický spolek vznikl sloučením dvou menších spolků. Prvním z nich byl spolek SLAVIE, který byl založen 30. dubna 1863. Zástupci tohoto spolku požádali v březnu roku 1868 o sloučení s druhým významným českým spolkem ve Vídni VLTAVOU vzniklou 5. listopadu 1865.. Sloučením těchto dvou vznikl základ Akademického spolku slovanského. Ale jak již název naznačuje, nebyla tímto sloučením mise úplně dokončena.

Sloučení všech slovanských akademiků se však nezdařilo, jelikož zájmy Ukrajinců ve spolku OSNOVA, Chorvatů ve VELEBITU, Srbů ve ZORE a Poláků v OGNISKU byly přece jen různorodé. Spolek MORAVA se ještě 1869 rozhodl pro samostatnou činnost, ale později se připojil. Spojení se Slováky se na krátkou dobu podařilo, po neshodách však šly Akademický spolek a slovenský TATRAN, který vznikl sloučením dvou slovenských spolků HRONU a OKOLIA 1868, sice každý svou cestou, ale ve velmi přátelském duchu. Všechny výše jmenované spolky se vzájemně zvaly na svoje akce, často se navzájem účastnily schůzí a oslovovaly se „bratři“. Ženy v této době právě začínaly svůj boj o přístup k vyššímu vzdělání, a proto je u akademických spolků této fáze ještě jmenovitě v pramenech nenacházíme. Situace se zlepšila v roce 1897, kdy se otevřela pro ženy Filozofická fakulta a o tři roky později fakulta medicíny.

Přesto se Akademický spolek vyvíjel velmi rychle. V rámci spolku vznikaly kroužky se zaměřením filozofickým, rétorickým, literárním, pěveckým a dalšími které spoluvytvářeli spolkovou činnost. Vedle již zmíněného Tomáše Masaryka, který na půdě spolku používal jméno Vlastimil, pozdějšího zakladatele Československa, zde působili také Karel Klosterman, J.V.Drozda pozdější primář a docent vídeňské univerzity nebo J.U.Jarník pozdější profesor univerzity pražské. Akademický spolek byl od počátku podporován spolkem Slovanská Beseda v jejichž místnostech se scházel a ve kterých 1.března 1869 vznikla knihovna Akademického spolku

kteřá časem obsahovala 2.500 knih. Studentstvo často využívalo čítárnu knihovny. K největším podporovatelům spolku patřili Jan Nepomuk František hrabě z Harrachu, tehdejší politik, nakladatel a mecenáš byl také vedoucím Slovanské Besedy, profesor Šembera který tehdy působil na vídeňské univerzitě nebo architekt Národního divadla v Praze Josef Zitek. Také František Palacký patřil k podporovatelům spolku a byl ještě před svoji smrtí jmenován jeho čestným členem. Členové Akademického spolku sledovali intensivně události které se odehrávali na území historickým zemí koruny České a tím to vůbec nepřekvapuje že se zařadili mezi první gratulanty a donátory výstavby budovy Národního divadla v Praze. Krátce po založení a ještě bezmála půl roku před první valnou hromadou spolku, tímto zaujmul stanovisko „na zdar“ této myšlenky a neustále sledoval ve svých tiskovinách pokrok při stavbě a výzdobě nové budovy která byla 1881 dokončována a po požáru dostavěna v roce 1883.

Akademický spolek byl spojen i s důležitými osobnostmi jako například s osobou Tomáše Garrigue Masaryka, který mezi lety 1875-1876 Akademický spolek vedl a jako organizačně velmi schopná osobnost jeho činnost i významně zintenzivnil. Členem se stal již v roce 1872 a půdu spolku využil k několika přednáškám na různá filozofická témata přičemž přednášel i u Slovanské besedy. Jeho mimořádnou roli podtrhuje diplom který byl vystaven členy spolku 17.října 1875 ve kterém je V.T. Masarykovi vyslovena „...neobmezená důvěra...“ a

byl žádán aby i nadále jakožto starosta měl péči o „...blaho a zkvětání spolku našeho v nejdůležitější době této...“. T.G. Masaryk používal v této době spíše jméno Vlastimil a tím Tomáš je uvedeno až jako jméno druhé. Masaryk promoval v roce 1876 a habilitoval v roce 1878 na téma „Sebevražda jako masový fenomén doby“. V roce 1879, rok po své svatbě se stal docentem ve Vídni a po dělbě pražské univerzity na německou a českou byl povolán do Prahy kde se stal 1882 mimořádným a v roce 1897 řádným profesorem filozofie. A právě jeho vídeňské působení u akademického spolku a přednášky v češtině na různá témata vedly k tomu, že se stal v rámci české akademické obce známý, díky čemuž byl následně i na pražskou univerzitu povolán.

Potvrzují to jeho vzpomínky v rámci knihy Anny Horákové Gašparikové: Z lánského deníku 1929-1937. Praha 1997, ve které je psáno mimo jiné následující: „...Kdyby nebylo Penížka, tak bych se nedostal do Prahy. Byl jsem již docentem a tenkrát se producoval ve Vídni s hypnózou jeden Dán, jmenoval se Hansen. Přednášel jsem o tom ve vídeňském Akademickém spolku a posluchači si to stenografovali. To se ví, že má čeština byla tenkrát kostrbatá. Penížek ji učesal a poslal říkání do Prahy kterémusi časopisu. Ale nehodilo se to a zůstalo to ležet. Pak se Penížek usmyslil, že to pošle Gollovi. Ten vydával tenkrát takovou knížní sbírku přednášek v ní to vyšlo. No a když se dělila univerzita, Goll si na mne vzpomněl. Kdyby nebylo Penížka, nebyli by věděli o mé existenci.“

Činnost Akademického spolku se

v této době soustřeďovala na pořádání odborných přednášek a nakladatelskou práci. Spolek organizoval literární večery a krátkodobě vydával svůj vlastní časopis. K nejvýznamnějším přednášejícím patřili vedle Masaryka, Machar, Šembera, Stejskal, Karásek, Menšík nebo Holub. Velké popularity se těšili taneční a společenské večírky jakožto i plesy při kterých se menšina ráda scházela. Situace se změnila ze dne na den vypuknutím první světové války kterou spolek zažil svoji první a zřejmě nejvážnější krizi. Většina studentů musela narukovat a činnost spolku byla pozastavena.

Akademický spolek v době první republiky

V roce 1914 existovali ve Vídni ještě následující studentské spolky: Akademický spolek, Akademický odbor „Komenského“, Spolek českých posluchačů vysoké školy zemědělské, Čeští posluchači exportní akademie, Kruh českých evangelických teologů a Český akademický spolek zvěrolékařství. Tyto organizace zastřešoval Svaz českých akademických spolků, mimo stál spolek Lípa, která byl tvořen katolickými studujícími. Akademický spolek se znovu ustanovil a začal působit na úplně jiném základě. Již se nedefinoval jako Akademický spolek Čechů přicházejících do Vídně na studijní období, několik semestrů či dokonce jen měsíců, ale jako akademický spolek rakouských Čechů čímž se radikálně změnil. Teprve v těchto okamžicích se stal spolkem menšinovým a ztratil punc migrace a tím i stále se měnící členské základny.

Přesný průběh událostí nám popsal ve svém dopise k oslavám stoletého výročí založení spolku František Ryba: „S překvapením se dozvídám, že Akademický spolek ve Vídni oslavuje sto let svého trvání, a je mi líto, že nemohu být při tom. Utěšuji se vzpomínkami, jak jsem pomáhal AS v jeho poločase, když mu bylo padesát. Přesně vzato Akademický spolek v den svého výročí ani nežil. Jeho spolková místnost v „Poště“ byla opuštěná a všichni, kteří měli slavit, byli rozptýleni po všech rakouských bojištích. Ale na sklonku roku 1918 se začali vracet i bývalí čeští a slovenští studenti, vděční za to, že jim osud zanechal zdravé údy. Ale Vídeň připravila neněmeckým studentům nečekané obtíže. Na každé vysoké škole se tehdy ustavil „Deutscher Hochschulausschuss“, který měl profesorskému sboru tlumočit přání studentstva. A hned mezi prvními požadavky bylo vyloučení všech neněmeckých studentů z přednášek, dílen, laboratoří a menzy. Kde rektor nevyhověl dost hbitě, pomáhalo si studentstvo samo a došlo k provokacím i k násilí. Ale neněmecké studentstvo dokazovalo, že vídeňské vysoké školy byly zbudovány na útraty všech národů bývalé monarchie.“

Jak ve svém textu rozvíjí Helena Klein-Watryczová byli tyto události hlavním důvodem konání schůze studentů z listopadu 1918 na půdě Slovanské Besedy. Vedle tabulky s nápisem Slovanská Beseda se tehdy objevila také tabulka Akademický spolek. Byl zvolen první poválečný výbor Akademického spolku jehož vedení převzal Karel Červenka. Zá-

stupci nově vzniklého státu hledali cíleně mezi rakouskými úředníky kteří pracovali v hlavním městě a byli československé věci nakloněni nové spolupracovníky. Tímto reemigrovala velká část akademiků, která tímto sledovala další stupně svého kariérního postupu a nebo reprezentovala Československo na mezinárodní úrovni. Jako příklad by nám mohl sloužit i zde jmenovaný předseda Akademického spolku Karel Červenka, který se stal československým diplomatem. V této poválečné době vznikala ve spolku mnohá přátelství a dokonce i několik manželství. K onomu padesátému výročí založení spolku kromě toho vydal Akademický spolek ve spolupráci s umělcem Janem Čejkou pamětní medaile, které byly vypracovány ve stříbře a bronz a nesly jako první podobu TGM.

Situace Čechů ve Vídni se rozpadem monarchie radikálně změnila. Velká část z nich odešla do nově vzniklé Československé republiky a podílela se na jejím politicko-spoločenském vývoji. Přesto zůstala Vídeň důležitým českým městem ve kterém se při sčítání lidu v roce 1923 přihlásilo celkem 80.000 obyvatel k této menšině a to přesto že zhruba 150.000 - 200.000 Čechů a Slováků (jak píše Karl M. Brousek) odešlo do Československa. Vlasta Valeš vychází ze 100.000 - 150.000 reemigrantů. Československé školství v Rakousku začalo po podepsání „Brněnské smlouvy“ 1920 rychle vzkvétat. Počet škol rychle rostl a tím i počet žáků studujících v českém či slovenském jazyce. Právě učitelky a učitelé školního spolku Komenský patřili v této

době k důležitým oporám Akademického spolku snažíc se o kulturní a akademickou osvětu menšiny. Ve druhé polovině 1920tých let navázal Akademický spolek spolupráci s extensí Komenského univerzity v Bratislavě čímž do Vídně začali dojíždět významní profesori přednášejíc ve velké dvoraně Českého domu (dnešní Kammeroper). Přednášky měly velký úspěch a byli navštěvováni velkým množstvím studentů. Z ročenky Akademického spolku z let 1930/1931 se dozvídáme prostřednictvím Ludvíka Staňka, kulturního referenta spolku, o přednáškách této řady, které byly obzvláště úspěšné. Jednalo se o přednášky profesorů Pešky: Učení socialistů o státě, Tvrdeho: Moderní názor na temperamety, Pražáka: Češi a Slováci, Růžičky: Eubiotika a Tomsy: Společnost národů a její úkol v dějinách civilisace. Ludvík Staněk ve své stati ale zároveň upozorňuje na tvrdou práci členů spolku když poznamenal že: „Akademický spolek může na své úspěchy býti plným právem hrdým, neboť těžkosti s kterými musí zápasiti, jsou veliké. Členové výboru mají zde skutečně nadosobní poslání a k vyplnění všech úkolů jest jim často zapotřebí velké dávky sebeobětování a přemáhání. Doufáme upřímně ve vzkvétající vzrůst naší korporace i do budoucna, ačkoliv nikomu z nás osobně nebude popřáno těšiti se nadlouho z plodů své činnosti, v rázu Akademického spolku leží, že se jeho členstvo za krátkou dobu úplně vystřídá...“

Co se ekonomické situace velké části menšiny v roce 1930/1931 týče (doba hospodářské krize) zana-

menal: „Převážná část menšiny jest v sociálně nevýhodném postavení a tato skutečnost se potom také obráží v jejich kulturním životě. Českovídeňský akademik nemá téměř žádné možnosti, čerpati z menšinové činnosti jiných středisek nové podměty – on si je musí dávat sám, pokud mu na to stačí prostředky a síly. Že se pokusy v tomto směru skutečně dějí, o tom svědčí výmluvně kulturní činnost Akad. spolku“.

Vlasta Valeš uvádí, že v této době vznikaly ve Vídni takzvané školní paláce jelikož staré budovy spolku Komenský na Quellenstrasse a Schützengasse již nestačily. Tyto paláce vznikaly za silné finanční podpory československého státu. V 1930tých letech ale v Rakousku skončila doba Parlamentarismu a k moci se dostal autoritářský režim. Češi a Slováci ve Vídni byli spíše sociálně demokraticky orientovaní a to mohl být jeden z důvodů proč se při sčítání lidu v roce 1934, pár týdnů po skončení občanské války, k české menšině přihlásilo již necelých 30.000 osob. Rok 1938 předznamenal další vážnou krizi Akademického spolku. Po „Anschlusu“ nebyl sice Akademický spolek zakázán, ale byl podřízen národně-socialistickému zákonodárství a proměněn ve spolek s vůdčím principem. Typické pro tuto epochu byla relativně častá výměna vedení spolku. 1939/1940 předsedal spolku Otakar Julák, 1941 následoval učitel Dvořák, po něm spolek až do roku 1944 vedl Eduard Choc a 1945 po neshodách o politickém směřování spolku vedení převzal Vladimír Tvarůžek. Potíže dělala v rámci spolku

skupina členů, kteří chtěli spolek více přizpůsobit fašistickému směřování. Většina členů byla proti, zároveň se ale musela obávat eventuálního udání Gestapu. Všeobecně patřila česká menšina z rasových a politických důvodů k silně pronásledovaným skupinám. Kontakty mezi ní a oněmi zhruba 40.000 nuceně nasazenými Čechy z Protektorátu v rámci spolkové struktury menšiny byli minimální. Během bombardování Vídně, 4. listopadu 1944 byla zasažena i budova Hotelu Pošta. Spolkové prostory Akademického spolku nemohli být po tomto zásahu již používány. Nábytek byl po svolení Lumíru přestěhován do jejich místnosti přičemž si členové spolku stěžovali na průtahy při opravách spolkových místnosti a „mizející“ zásoby vlastního uhlí. Tato fáze byla ukončena osvobozením Vídně a tím i další problematickou epochou spolku. Spolek se stal jednou z institucí která měla právo vystavovat svým členům potvrzení o politické bezúhonnosti. O tyto potvrzení byl nemalý zájem. Školy spolku Komenský byly znovu otevřeny potom co je nacisté v roce 1942 nechali uzavřít. Akademický spolek pomáhal během tohoto období s přípravou maturitních zkoušek ročníků 1942, 1943 a 1944 kterým to bylo znemožněno. Tyto zkoušky se konaly v létě 1945 a následně, jak referuje ve svých vzpomínkách Jan Petřík, se uchazeči o studium v Československu museli nechat na půdě československého velvyslanectví v Lobkovickém paláci, nechat přezkoušet ze zeměpisu. Helena Klein-Watryczová uvádí, že rok 1944 byl především dramatický

pro archiv Akademického spolku. Po bombovém útoku nebyly zničeny jen spolkové místnosti a velká část mobiliáře nýbrž i archiv. Archiválie ležely rozmetány po místnosti, částečně shořely. Členové spolku se rozhodli zbytky archivu evakuovat. Archiválie byly sesbírány, rozříděny a následně přeneseny v ruksacích do prostor garáže velko-čistírny Alfa, která patřila otcovy člena spolku Hrušky. Při cestě se zbytky archivu byli tito členové znovu vystaveni bombardování a museli kvůli tomu přečkat tyto chvíle v katakombách. Zavedené noční schůzky Akademického spolku, které jeho členům dodávali během války hodně sil museli být zrušeny. Spolek ale organizoval výlety do okolí Vídně. Silně oslaben byl v roce 1944 i výbor Akademického spolku, který se skládal z předsedy Vladimíra Tvarůžka a členů Svobodová, Stýblo, Pola, Přemyslovský a Němec. Kolega Stýblo byl zatčen, přibližující se frontová linie války zapříčinila, že kolega Tvarůžek byl nucen k zákopovým pracím kolem Vídně a kolega Němec v této době Vídeň opustil.

Akademický spolek v době druhé republiky

Po skončení bojové činnosti byli členové spolku vyzváni k nově registraci, která se konala v pátém patře školy Komenský na Sebastianplatz. Přihlášky byly přijímány do 31.května 1945. Zájemci museli předložit potvrzení o bezúhonnosti, vysvědčení vyšších stupňů středních škol nebo vysvědčení univerzitní. Následně navázali zástupci Akademického

spolku, kteří se cítili jediným legitimním zástupcem česky a slovensky mluvících studentů v Rakousku kontakt s Československým svazem studentstva vysokoškolského v Praze. Z archivu se dozvídáme, že se v této době u Vídeňského studentského zastupitelstva, přihlásil spolek slovensky mluvících studentů Tatran. V meziválečném období tento spolek existoval v Brně a roce 1939 se přesunul do Vídně, kde chtěl následovat tradicím starého spolku Tatran. Mezi zástupci obou spolků došlo ke koordinačním setkáním a následně byli vysláni kolegové Tvarůžek a Sahánek do Prahy, aby získali informace ohledně studií a přesídlení česky a slovensky mluvících studentů z Rakouska na československé univerzity. Cílem bylo získání možnosti studia již v zimním semestru 1945/1946. Na konci června 1945 se konala v kreslírně školy na Sebastianplatz první poválečná valná hromada během které byl zvoleno z osob, které chtěli nadále zůstat ve Vídni a zde i studovat nové vedení spolku. Tito lidé byli velmi důležití o pro se znovu otvírající školy spolku Komenský. Většina studentstva se ale rozhodla Vídeň opustit a svá studia začít, anebo v nich pokračovat na univerzitách československých. Ota Češka napsal, že to byli lidé, kteří byli vychováni v duchu ideálů prezidenta Masaryka, a plní idealismu a tvůrčí energie chtěli nápomoci při budování osvobozené republiky. Podle Karla Brouska a Richarda Baslera se dá jejich množství pouze odhadovat, přičemž oba vycházejí z 10.000 – 20.000 osob. Archivní materiál této doby se bohužel nenachází v rukou Akademického spolku.

Politický vývoj v Československu po roce 1948 přímo zapůsobil na vývoj menšiny a jejich spolků. Tyto události způsobili, že malá část reemigrantů se znovu vrátila do Rakouska a zároveň ale vytvořila hluboký příkop mezi jednotlivými spolky a lidmi. Menšina se rozdělila na demokratické křídlo, v kterém byla zastoupena většina a Praze nakloněné křídlo, které se snažilo o spolupráci s tehdejší Československem. Vztahy byly napjaté. Po Vladimíru Tvarůžkovi vedení spolku převzal v roce 1948 Josef Kollman. V roce 1951 předsednictví převzal Ota Dědic. Začátkem 1950tých let byla čirá existence spolku nejistá, ale po valné hromadě se rozjely nové čtvrtetní přednáškové večery, které spolku přinesli nové posluchače. U Heleny Klein-Watryczové jsou uvedeny následující tituly: kolega Češka k vývoji města, kolega Musil k architektonickým stylům a kolega Cejpek ke grafologii. Spolek organizoval sportovní večery, které se konaly v tělocvičně školy Ettenreichgasse ve dvanáctém Vídeňském okrese. Při valných hromadách 1953, 1955, 1957, 1959, 1961 a 1963 bylo vedení potvrzeno. Jako zlomové období by se dal popsat rok 1968. Poprvé byl zvolen kulturní referent spolku, kterým se stal Ota Mužík. Ota Češka se stal zástupcem Akademického spolku v Menšinové radě Čechů a Slováků ve Vídni. Právě on přinesl do spolku novou energii a začal s organizací oslav stoletého výročí založení spolku. V dubnu bylo rozesláno velké množství dopisů bývalým členům spolku s prosbou o sepsání vzpomínek o jejich působení u Akademického

spolku. Počet odpovědí byl veliký a několik dopisů bylo během slavnostní akce předčítáno. Všeobecná doba nových možností v rámci „Pražského jara“ tyto kontakty znovu umožnila. Vlastní oslavy se konaly 8. června 1968 v rámci kterých byl nejdříve v 11 hodin položen věnec u desky Jana Amose Komenského na Sebastianplatzu, a následně pokračovaly večerním programem v prostorách hotelu Pošta. Šťastnou náhodou se ty dny nacházel na návštěvě svého vídeňského kolegy, kardinála Franze Königa, kardinál pražský, Tomášek. Ota Češka se to dozvěděl a rychle reagoval zasláním dopisu s pozváním. Kardinál Tomášek pozvání přijal a stal se hvězdným hostem večera. V archivu se dochovala sváteční prezenční listina této akce, kterou na první straně slavnostně zdobí podpis kardinála Tomáška. Po konci „Pražského jara“ zůstalo ve Vídni dva až tři tisíce Čechů a Slováků. Politika ale znovu zapůsobila na menšinu jako celek což zapříčinilo, že nově příchozí často nebyli u starých spolků tolerováni a nebo se u těchto, podle jejich mínění zastaralých struktur, angažovat ani nechtěli. Místo toho zakládali nové spolky dle svých potřeb pod čímž trpěl i spolek akademický jelikož ani on nedokázal nově příchozí, mezi kterými bylo řada akademiků do svých řad zapojit.

Situace kulminovala 28. března 1974 kdy při valné hromadě bylo kvůli přílišné pasivitě odvoláno vedení Akademického spolku. Novým předsedou byl zvolen Ota Češka. Ve výboru kromě něho působili František Buchal, Jindřich Foltín, Anna

Moravcová, Jan Chval, Jaromír Cejpek a Robert Harant. Spolek vypracoval nový koncept v rámci kterého chtěl na jedné straně organizovat odborné přednášky pro malý okruh posluchačů a na druhé straně populárně laděné akce pro širokou menšinou veřejnost. Tímto v druhé půli 1970tých let a během let 1980tých aktivity spolku zintenzivněly, počet jeho členů ale zůstával stabilizovaný. Z protokolů valných hromad je viditelné, že si členové spolku kladli stále stejnou otázku ohledně omlazení jeho členské základny. Z tohoto důvodu byly oslavy 120 výročí založení spolku použity k organizaci setkání absolventů školního spolku Komenský. Vlastní akt se konal 11.června, ale menšina již žila událostmi, které se v Československu očekávali. Samedotová revoluce roku 1989 umožnila Akademickému spolku znovu navázat kontakty s československými univerzitami jako například s Karlovou univerzitou v Praze či Masarykovou univerzitou v Brně. Právě Ota Češka se zasloužil o zintenzivnění kontaktů nejen s těmito institucemi, ale i s politickými místy v Rakousku a Československu. Během 1990tých let se v rámci spolku stal Jan Petřík 1992 kulturním referentem. Členy výboru se dále stali Věra Gregorová, Alfred Klein-Watrycz a Pavel Rodt.

Mezi velké akce spolku patřili oslavy 125. výročí jeho založení. Oslavy proběhly 19.června 1993 a začaly tradičně položením věnce u pamětní desky Jílji Jahna, tohoto významného pedagoga, ve škole na Sebastianplatzu. Večerní program, který zahájil svým projevem prore-

tor Karlovy univerzity v Praze, Karel Malý, proběhl ve Slovanské Besedě, kde se konal i doprovodný koncert a agapé. Že se veřejná práce podařila a Akademický spolek se znovu dostal do podvědomí akademické obce v České republice, dokazuje velké množství spolku zaslanych blahopřání. Druhou velkou akcí 1990tých let bylo vztyčení busty TGM v arkádové dvoraně Vídeňské univerzity., která se konala 21.listopadu 1996. Ota Češka byl znovu jedním s organizátorů. Pozvánka s programem byla vydána dvojjazyčně s biografickým textem o TGM od Jiřiny Kalendovské a Jiřího Pulce. Slavnostní proslovy přednesli rektori Vídeňské a Brněnské univerzity A.Ebenbauer a E.Schmidt. Odpolední symposium se věnovalo Masarykovi jako univerzitnímu učiteli a politickému vizionáři. Tyto akce jen podtrhovaly změnu pohledu rakouské veřejnosti na českou menšinu, která díky přípravám na vstup země do EU a silnému angažmá rakouských firem v republice měnila názor na ovládání češtiny a kontakty s českým prostředím. I když odbourávání resentimentů, vzniklých různými pohledy na společnou historii trvalo dlouho, nebo ještě trvá, profitovala od těchto změn menšina jako celek. V roce 2002 náhle zemřel dlouholetý předseda Ota Češka, velká škoda pro Akademický spolek a českou menšinu ve Vídni. Novou předsedkyní se stala Helena Klein-Watryczová (2003). Jejím působením na Masarykově univerzitě si získala mnoho kontaktů, kterých pro Akademický spolek ve smyslu zajištění kvalitních přednášejících využívala. Tímto

bylo možné vyslechnout přednášky předních badatelů Masarykovy univerzity Brno či Palackého univerzity Olomouc anebo pražského Masarykova ústavu. Jmenovat bych zde měl Miloslava Pojsla s Cyrilo-Methodějskými tradicemi na Velehradě, Viktora Velka, který několikrát přednášel k hudebním tématům, Bohuslava Klímu k Mikulčicím či Jiřího Miholu, který přednášel o moravských klášte-rech. Ke 140 výročí Akademického spolku vydala Helena Klein-Watryczová brožuru k historickému vývoji spolku. Na konci se nachází text Petra Gregoryho, který se zabývá budoucností Akademického spolku ve Vídni. Největší výzvy dalších deseti let viděl v modernizaci vedení, ve smyslu větší spolupráce s dalšími menšinovými spolky, přičemž podtrhl především úzkou spolupráci s Českým srdcem a v omlazení členské základny. Vlastní oslavy proběhly 13.zářím 2008 zahajovacími projevy Jana Petříka a Karla Hanzla. Vladimír Stejskal a Helena Klein-Watryczová představili historii Akademického spolku a celá akce byla doplněna koncertem. V následujících letech bylo organizováno průměrně sedm akcí ročně s různorodým programem. Jmenovat bych zde chtěl přednášku Jaroslava Šabaty k výročí 20 let demokracie 1989-2009. Ke 145 výročí přednášel Jaroslav Vaculík na téma: Významné osobnosti první československé republiky. Počet akcí zůstával podobný a i počet členů se stabilizoval u padesáti.

29. března 2014 došlo k výměně výboru Akademického spolku. Potom co se po dlouhé a intenzivní činnosti pro spolek Helena Klein-Watryczo-

vá a Alfred Klein-Watrycz rozhodli nadále nekandidovat, byla novou vedoucí Akademického spolku zvolena Helena Huberová. Její zástupkyní se stala Věra Gregorová. Helena Huberová poděkovala Heleně Klein-Watryczové a Alfredovi Klein-Watryczovi za jejich vynikající práci a představila svůj nový program pro další vývoj Akademického spolku. Odborné přednášky zůstávají hlavním těžištěm spolku. Vedle toho, ale v zájmu zapojení mladších vznikl kroužek, který je součástí spolku, ale svoje akce organizuje přes nově vzniklé facebookové konto čímž je schopen reagovat rychleji na kulturní akce a dosahuje větší dostupnosti mezi mladými. Klara Butz, Michael Egermeier či sourozenci Karapetyánovi tvoří naši novou generaci. V roce 2017 se změnila stanovy spolku, který tímto získal možnost organizování vlastních táborů, vedených Květou Apolin a Monikou Kostohryzová. Tyto letní a zimní tábory dávají studujícím členům spolku možnost získávat pedagogickou praxi a dorostencům představují činnost Akademického spolku. Odborné přednášky, sportovní akce, herní večery, konzultace mezi studujícími, tábory, ale samozřejmě i kulturní akce tvoří dnes portfolio Akademického spolku.

Závěr

Krátká stať o dějinách Akademického spolku popisuje životaschopnost této organizace, která přetrvala i složitá období. Česká akademická obec jakož i česká veřejnost ve Vídni, která se zajímala o kulturní záležitosti se

od vzniku této organizace setkávali při akcích Akademického spolku překonávajíc dějinné zlomy se stálým cílem osvěty a ideového obohacení jednotlivců, ale i menšiny jako celku. Tímto vznikaly synergické efekty, které často odborně, pracovní nebo přímo osobně obohacovaly život členů spolku. Trvalá existence a dlouhá

tradice Akademického spolku nám jen dokazují, že žízeň po vzdělání mezi příslušníky české menšiny ve Vídni stála není utištěna a vzdělávání jako takové, se stále těší velké důležitosti. Toto samo o sobě je vynikající zprávou a velkým slibem do budoucnosti menšiny. Tímto mohu uzavřít se studentským GAUDEAMUS Igitur!

Přehled přednášek 2008-2013

21.11.2008

Přednáška Vladimír Stejskal: „O národních buditelích“

07.03.2009

Přednáška Dr. Viktor Velek: „Ze slavné historie hudebního života české Vídně“

23.05.2009

Přednáška D.I. Věra Bosáková, Dr. Liliane Schlemmer: „O Kubě v Akademickém spolku“

03.10.2009

Přednáška Dr. Helena Klein-Watryczová, Vladimír Stejskal: „Poslední čeští králové z rodu Lucemburského a Jiří z Poděbrad“

31.10.2009

Přednáška Prof. PhDr. Jaroslav Šabata: „20 let demokracie 1989-2009“

13.02.2010

Přednáška Univ.Prof.Dr. Stefan Newerkla: „Jazykové kontakty ve střední Evropě“

06.03. 2010

Přednáška Jaroslav Kolář, Vladimír Stejskal, Věra Königová: „TGM a spory o rukopisy“

29.05.2010

dvojazyčné čtení z díla Karla Stejna Dr. Helena Klein-Watrycz, Vladimír Stejskal, doc.Mgr Jan Král: „Večer hudby a poesie“

25.09.2010

Přednáška Dr. Viktor Velek: „Wolfgang Amadeus Mozart českýma očima“

12.02.2011

Přednáška Mgr. Miroslav Jeřábek, PhDr: „Středoevropská kavárna před rokem 1939“

21.05.2011

Přednáška PhDr. Aleš Filip, PhD: „Secesní Vídeň jako metropole českého výtvarného umění“

18.06.2011

Přednáška Vladimír Stejskal: „Humor na plátně“

24.09.2011

Přednáška Prof. Erazim Kohák: „Rozum a romantika v obrození a v nás“

22.10.2011

Přednáška a hudební večer Vladimír Stejskal, Milan Hoza, Táňa Janošová, doc. Dr. Jan Král: „Vzpomínka na Gustava Mahlera“

21.01.2012

Přednáška Prof.Dr. Renate Motschnig, Dr. Ladislav Nykl PhD: „Komunikace zaměřená na člověka“

31.03.2012

Přednáška PhDr. Josef Šebesta: „Vzpomínka na Františka Kmocha“

06.08.2012

Přednáška Univ.Prof. Jaroslav Sýkora, doc. PhDr. Bohuslav Klíma: Nejnovější poznatky z výzkumu o Velké Moravě z pracoviště u Znojma“

10.11.2012

Přednáška Vladimír Stejskal, Pavel Koutník, Dr. Viktor Velek: „Romantisismus v hudbě a poesii“

Přehled přednášek 2014-2018

29. 3. 2014

Přednáška Mgr. Jiří Mihola Ph.D.: „Poutě a poutní místa v Čechách a na Moravě“

10. 5. 2014

Přednáška PhDr. František Čapka: „Česko-německé stýkání a potýkání“

20. 9. 2014

Přednáška PhDr. Zdeněk Kudrna: „Měny v rozpuku“

22. 11. 2014

Přednáška Dr. Viktor Velek: „Historie Lumíru“

28. 3. 2015

Beseda „Dynastie Musilů nejen na prknech Státní opery“ - s Ludvíkem Musilem, Christianem Musilem a Janinou Hofbauerovou

24. 4. 2015

Přednáška Mag. Ondřej Liška (býv. předseda Strany Zelených v ČR)

21. 11. 2015

Přednáška Dr. Pavel Helan, Dr. Viktor Velek: „Druhý život Mistra Jana Husa“

12. 3. 2016

Přednáška MUDr. Tomáš Zábranský: „Drogy v našem životě“

02. 4. 2016

Přednáška Dr. Martin Jemelka: „Vídeňské stopy života a podnikání Tomáše Bati a jeho rodinného koncernu Baťa, a. s., Zlín“

04. 6. 2016

Přednáška Přemysl Janýr: „Češi a jejich dějiny“

24. 9. 2016

Přednáška Mgr. Jiří Mihola Ph.D.: „Karel IV“

19. 11. 2016

Přednáška Dr. Helena Klein Watrycz, Vladimír Stejskal: „Marie Terezie v zrcadle korunních zemí“

22. 12. 2016

Přednáška Erik Tabery, šéfredaktor týdeníku Respekt, na aktuální společensko-politická témata nejenom České republiky.

28. 1. 2017

Přednáška Karel Kysilka: „Tam za mořem je Amerika“

25. 2. 2017

Přednáška Dr. Martin Jemelka: „Továrni města Baťova koncernu: evropská kapitola globální expanze.“

22. 4. 2017

Přednáška MUDR. Martin Bortlik: „Dětská imunologie“ HIV/AIDS u dětí – závod s časem aneb genetická elita statečně vzdoruje

20. 5. 2017

Přednáška František Trávníček: NAHODILÁ ARMÁDA: Československé zahraniční vojenské jednotky 1914 – 1920

23. 9. 2017

Přednáška a diskuse Ing. Jan Sechter, bývalý velvyslanec České republiky v Rakousku

28. 2. 2018

Přednáška Doc. PhDr. Jiří Zahradka, Ph.D.: „Leoš Janáček a Vídeň“

*Český dům (Hotel Pošta),
Fleischmarkt, 1. vídeňský
okres. Obrázek z publika-
ce Vlasta Valeš: Vídeňští
Češi včera a dnes.*

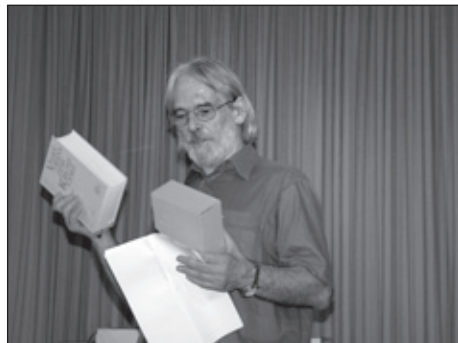

Medaile, předaná 9. července 1919 prvnímu prezidentu Československé republiky T. G. Masarykovi zástupci Akademického spolku ve Vídni na pražském hradě. Medaili zhotovil akademický sochař Jan Čejka a prezidentovi byla předána ve stříbrném provedení v koženém pouzdře.

Reprodukce: Věstník, 2000

Muzikolog Viktor Velek patří k věrným přednášejícím Akademického spolku ve Vídni

Z programu „Češi a jejich dějiny“ Přemysl Janýr

Z programu „Poutě a poutní místa v Čechách a na Moravě“ Jiří Mihola

Z Přednášky a diskuse s Ing. Janem Sechterem, bývalým velvyslancem České republiky v Rakousku

Z programu „Drogy v našem životě“ Tomáš Zábranský (druhý zleva)

Z programu „Dětská imunologie“ HIV/AIDS u dětí – závod s časem aneb genetická elita statečně vzdoruje, Martin Bortlík

Přednáška „NAHODILÁ ARMÁDA: Československé zahraniční vojenské jednotky 1914 – 1920“ František Trávníček

Z programu „Vídeňské stopy života a podnikání Tomáše Bati a jeho rodinného koncernu Baťa, a. s., Zlín“ Martin Jemelka

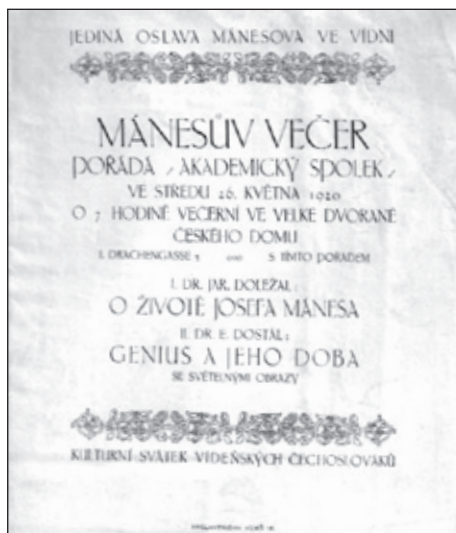
Z programu „Měny v rozpuku“ Zdeněk Kudrna

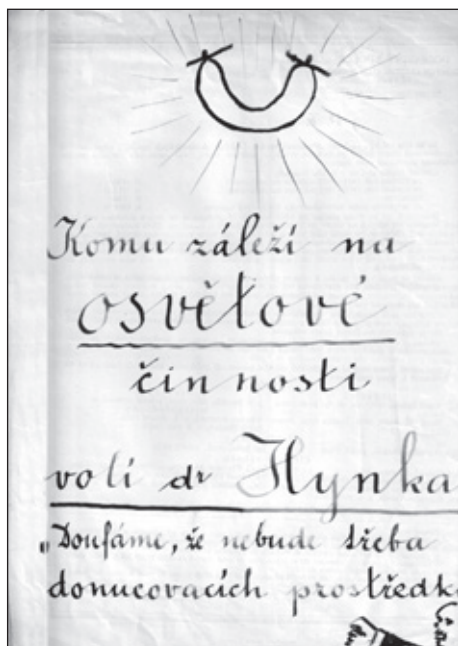
Z programu „Tam za mořem je Amerika“ Karel Kyselka

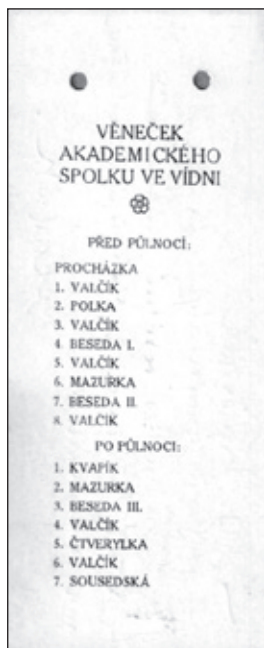
Z programu „Jazykové kontakty ve střední Evropě“ Stefan Newerkla s Alfredem Klein-Watryczem (vlevo) a Helenou Klein-Watryczovou

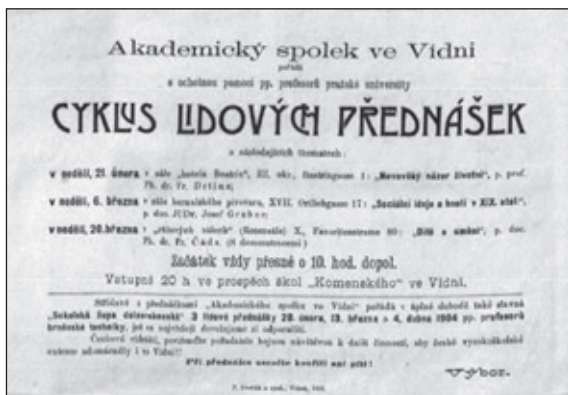
Významná výročí významných osobností slavil Akademický spolek vlastními akcemi

Volební plakát pro výbor Akademického spolku

Taneční pořádek u Věnečku AS

Lidová osvěta patří k důležitým úlohám Akademického spolku

Grußworte

Sehr geehrte Freunde, liebe Mitglieder und Unterstützer
des Akademischen Vereines in Wien,

es ist mir eine große Ehre, dass ich mit einigen Worten einen Beitrag zum bedeutenden Jubiläum und den anstehenden Feierlichkeiten des tschechischen Akademischen Vereines in Wien leisten kann. Es ist tatsächlich außergewöhnlich, dass wir in diesen Tagen eine Organisation feiern können, die bereits 150 Jahre lang existiert. Das alleine beweist wie eng die Tschechen mit dem Wiener Umfeld verbunden sind. In diesem Zusammenhang wäre zu betonen dass der Akademische Verein, der von Anfang an die tschechischen Studierenden und Akademiker in Wien verband, einen Beweis darstellt dass die Tschechen in Wien nicht nur durch ihre sprichwörtlichen Hände an der Entwicklung der Stadt beteiligt waren sondern auch ihre Positionen unter den Gebildeten und Akademikern der Stadt einnahmen. Die Geschichte des Akademischen Vereines zeigt die vielen Schwierigkeiten auf die von den Wiener Tschechen zuerst als der kleineren Nation der Monarchie und später als einer ausländischen ethnischen Minderheit gemeistert werden mussten.

Der Akademische Verein war am Anfang seiner Existenz die beste Ant-

wort der jungen Studenten in Wien auf das nicht Erreichen des gewünschten böhmischen Ausgleiches. Er wurde aus dem Bewusstsein geboren, dass die Tschechen ihre Eigenständigkeit nur dann erringen können wenn sich die tschechisch-sprachigen gegenseitig unterstützen und in ihrer menschlichen und fachlichen Entwicklung in der tschechischen Sprache vereinen. In einer Umgebung in der im politischen, gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Leben und umso mehr im Bildungssektor das Deutsche vorherrschte war dies keine einfache Aufgabe. In den besseren Zeiten war der Akademische Verein ein Treffpunkt von Landsleuten der durch das reiche Angebot an Vorträgen, literarischen Abenden, Diskussionsabenden, gesellschaftlichen Veranstaltungen, Konzerten und Spielen seine Berühmtheit erlangte. In den schlechteren Zeiten diente er den Landsleuten und Akademikern als ein Zufluchtsort und moralische Stütze. So war es vor allem in der Zeit des Zweiten Weltkrieges als der Verein die Bildungsfunktion für Tschechen und Slowaken übernahm, denen das weitere studieren verunmöglicht wurde. Im selben Atemzug sollen diejenigen geehrt werden denen es

gelang die Organisation der tschechischen Hochschulstudierenden auch in schwierigen Zeiten am Leben zu erhalten. Es ist eine große Freude zu sehen dass der Verein nach dem Jahre 1990 von der Wiederaufnahme von vollwertigen Kontakten mit der alten Heimat und vom Zufluss vom neuen Blut profitiert. Es ist selbstverständlich dass heute andere Aufgaben und Zielsetzungen als in der Zeit von Tomáš Masaryk und Ladislav Čela-

kovský gemeistert werden müssen. Es ist aber unbestritten, dass der Akademische Verein im Leben der tschechischen Gemeinschaft in Wien eine wichtige Position einnimmt. Auch deswegen wünsche ich dem Akademischen Verein Alles Gute für die weitere Zukunft seiner Existenz.

*Dr. iur. Ivana Červenková,
Botschafterin
der Tschechischen Republik*

Grußworte

Sehr geehrte Leser,
mit dieser Publikation, die zum 150. Jubiläum der Gründung des Akademischen Vereines in Wien herausgegeben wird möchten wir an die Publikation von Dr. Helena Klein-Watrycz aus dem Jahr 2008 anschließen. Am Ende der Broschüre beschrieb Peter Gregory die wichtigsten Schritte für die Zukunft des Vereines. Er schrieb: „In den kommenden zehn Jahren werden organisatorische und strukturelle Veränderungen des Ausschusses notwendig sein damit mehr Lehrer an der Organisation teilhaben können...“ .

Es macht mir große Freude, dass diese Vorstellungen Wirklichkeit wurden. Im Ausschuss des Akademi-

schen Vereines arbeiten gleich mehrere Unterrichtende in unterschiedlichen Positionen. Eine noch größere Freude bereitet mir die Tatsache, dass es uns gelungen ist viele Absolventen der Schulen des Vereines Komensky einzubinden. Ein Beispiel dafür ist auch der Autor dieser Publikation, Mojmir Stransky M.A., ehemaliger Absolvent der Schule und nun Geschichtelehrer am Gymnasium Komensky, begeisterter Historiker und Forscher.

Ich denke, dass Herr Gregory genau diese Zukunft im Sinne hatte.

*Mag. Helena Huber
Vorsitzende des Akademischen
Vereines in Wien*

150 Jahre des Akademischen Vereines. Die Umbruchsjahre der tschechischen und slowakischen akademischen Gemeinde in Wien.

Wir feiern in diesem Jahr den 150. Jahrestag seit der Gründung des Akademischen Vereines in Wien. Der Akademische Verein entschied sich mittels einer kleinen Broschüre die Mitglieder und Unterstützer über die Tätigkeit und den Zustand des Vereines zu informieren. Gleichzeitig soll dieses Heft auch Werbung machen um interessierte Leser dazu zu animieren die Veranstaltungen des Akademischen Vereines zu besuchen oder in der weiteren Folge Mitglied zu werden. Um die Geschichte dieser Organisation und ihre Einbettung in einem sehr spezifischen Umfeld zu verstehen muss ich zuerst etwas ausholen und eine andere Geschichte erzählen. Die Geschichte einer Stadt.

Die Stadt Wien und ihre Tschechen in der Österreichisch-Ungarischen Monarchie.

Cathrine Horel meint, dass Stadtgeschichte sehr unterschiedlich geschrieben werden kann. Den Historikerinnen und Historikern stehen dazu unterschiedliche Methoden zur Verfügung. Die Statistik als ein modernes, präzises Werkzeug wird gerade für die Epoche des späten 19. Jahrhunderts und des 20. Jahrhundert sehr gerne angewendet allerdings

sollte sie nur mit Vorsicht benutzt werden da sie nicht frei von politischer Manipulation sei. Die Anthropologie kann helfen, ist aber im Vergleich zu ihrer ruralen Variante weniger gut ausgeprägt. In den letzten Jahrzehnten entwickelte sich die Stadtgeschichte jedoch zu einem spezialisierten Feld in dem die Komparatistik bevorzugt angewendet wird. Die Vergleichbarkeit von Städten stellt aber die Historiographie vor große Probleme da nicht alles vergleichbar ist. Wien wurde jedenfalls Ende des 19. Jahrhunderts und noch stärker spürbar am Anfang des 20. Jahrhunderts eine Metropole. Also eine Stadt die sich der Welt öffnete, modernisierte und viele unterschiedliche Minderheiten beheimaten konnte. Der Nationalismus wurde im Verlaufe des 19. Jahrhunderts immer stärker. Aber im Unterschied zu Budapest war der Assimilierungsdruck den alle Minderheiten jener Zeit verspürten in Wien weniger stark ausgeprägt. Die Tschechen erreichten zwar nicht den gewünschten Ausgleich wie die Ungarn, aber im Rahmen der österreichischen Verfassung wurde zumindest rein juristisch von der Gleichheit der Nationen und dem Anrecht auf die Pflege der Nationalsprache gesprochen. Damit verbunden war auch das Vereinsrecht, das die Minderheiten voll nutzten und

somit aus Wien eine plurikulturelle Metropole machten. Als ein Beweis dafür kann die Anzahl und Dichte der Minderheitenvereine gelten, die von einem sehr lebendigen Minderheitenleben zeugen. Das bedeutet nicht dass es zu keinen Konflikten kam und dass deutschnationale Parolen nicht ertönt hätten und die Erhaltung der Vereine einfach gewesen wäre.

Wenn aber die Statistik bemüht wird, muss ich ein paar Zahlen nennen. Im Jahre 1850 zählte Wien 551.300 Einwohner (inklusive Militär). Um 1880 waren bereits eine Million verzeichnet und diese Zahl verdoppelte sich nochmal bis zur letzten offiziellen Volkszählung der Monarchie 1910. Wien hatte somit 1910 etwas mehr als zwei Millionen Einwohner und davon stammten 24,5% aus den böhmischen Ländern. Wenn wir davon ausgehen dass etwa 2/3 davon tschechisch gesprochen haben dann kommen wir auf ca. 16 %. Das bedeutet dass in Wien vor dem Ersten Weltkrieg etwa 300.000 - 350.000 tschechischsprachige gelebt haben. Diese Zahl kann nur angenommen werden da bei den Volkszählungen nicht nach der Muttersprache sondern nach der Umgangssprache gefragt wurde. Die Bögen wurden zu dem von den Haushaltsvorstehern (den Patronen des Hauses) ausgefüllt dabei ergaben sich häufig „Unregelmäßigkeiten“. So ergibt sich auch eine große Diskrepanz zwischen der angenommenen Zahl und der tatsächlich sich zum Tschechischen als Umgangssprache Bekennenden. 1910 gaben knapp 100.000 das Tschechische als Um-

gangssprache an. Die Tschechen in Wien waren um 1910 in Wien zahlreicher als in ihrer Landeshauptstadt Prag (allerdings waren die damaligen Prager Stadtgrenzen enger. Groß-Prag wurde 1921 geschaffen und auf diesem Gebiet lebten 1910 bereits über 600.000 Menschen). Die Tschechen besaßen eine wohl definierte Identität und ein dichtes Netzwerk an Institutionen und Vereinen die sich durch ihre Tätigkeit definierten. Die Tschechen in Wien waren somit eine ausdifferenzierte Gruppe die sich nicht alleine aus den Ziegelerbeiterfamilien, Dienstmädchen, Köchinnen und Lehrbuben zusammensetzte sondern auch aus Handwerkern, Geschäftsleuten, Technikern, Politikern, Künstlern, Musikern, Medizinern, Wissenschaftlern und Gelehrten bestand. Natürlich waren die Tschechen in Wien dieser Zeit auch durch den eigenen Adel vertreten. Es ist ein Teil des alten Narrativ dass die erfolgreichen Tschechen schnell von der Mehrheitsbevölkerung vereinnahmt wurden und die sozial schlechter gestellten als ein fremdes Element wahrgenommen wurden. In Arbeiterbezirken der Stadt Wien wie in Favoriten machten die tschechisch- und slowakischsprachigen mehr als ein Viertel der Bevölkerung aus. Alleine dort existierten über 50 Kultur- und Sportvereine wie Orel, Dělňická tělovýchovná jednota DTJ oder der bekannteste von ihnen namens Sokol, der heute noch seinen Sitz in der Ettenreichgasse 25-27 hat. Politisch etablierte sich gerade in den Arbeiterbezirken Wiens die Tschechoslowakische Sozialdemokratische

Partei Österreichs. Die Bezirke 2, 3, 5, 15, 17 und 20 wiesen ebenfalls eine sehr hohe Anzahl an tschechisch- oder slowakischsprachigen auf. Eine sehr dichte kulturelle und politische Infrastruktur war für die Tschechen und Slowaken in Wien typisch. Eine sehr wichtige Rolle spielten die Schulen des Vereines Komenský, die sich um die Bildung der Kinder der Zuwanderer auch auf Tschechisch kümmerten und einen langen und mühevollen Weg vollzogen bis ihre Schulen auch von der Wiener Stadtverwaltung und später vom österreichischen Staat anerkannt wurden. Offiziell geschah dies aber erst mit der Unterzeichnung des Brüner Vertrages am 7. Juni 1920.

Der Akademische Verein in der Zeit von Österreich-Ungarn

Im Jahre 1868 wurde bei der österreichischen Vereinspolizei ein neuer Akademischer Verein der slawischen Studentenschaft angemeldet. Die Statuten wurden am ersten Mai angenommen und einige Monate später nach den Ferien fand die Gründungsversammlung des Vereines statt. Es war der 24. September. Damit begann die Geschichte des Akademischen Vereines in Wien der für neu kommende Studierende aus den Ländern der böhmischen Krone und tschechisch- und slowakischsprachige Absolventen der Hochschulen und Universitäten ein Begegnungsort wurde.

Der neu gegründete Akademische Verein der slawischen Studentenschaft war nicht der erste Verein

seiner Art der sich auf tschechisch und slowakisch sprachige Studierende und Absolventen von Höheren Schulen in Wien konzentrierte. Die Studierenden stellten eine sehr mobile Gruppe dar und viele von ihnen verbrachten nur einige Monate ihrer Studienzeit in Wien. Wien bildete ein Bildungs- und Wissenschaftszentrum und somit waren diese Aufenthalte wichtig um neue Erfahrungen zu sammeln und sich neues Wissen anzueignen. Während des 19. Jahrhunderts wirkten viele wichtige Persönlichkeiten aus den historischen Ländern der böhmischen Krone und der Slowakei an den Wiener Hochschulen und Universitäten. Folgende sollten gleich genannt und nicht vergessen werden. Vojtěch Náprstek (Fingerhut), der während der Revolutionszeit 1848/1849 in Wien verweilte, die Brüder Jirečka, die Begründer des Osteuropäischen Instituts der Universität Wien, T.G. Masaryk, aber auch slowakische Vertreter wie Kollár oder Stúr. Die Reihe der Akademiker, die in Wien gewirkt haben wäre sehr lange und sie zeigt einerseits auf wie die Bildung in dieser Zeit zentralisiert war, viele Studienrichtungen existierten innerhalb der Monarchie nur in Wien und andererseits wie der Mitteleuropäische Raum vernetzt und verwoben war.

Der Akademische Verein entstand durch die Verbindung von zwei älteren kleineren Vereinen. Der erste war der Verein SLAVIA der am 30. April 1863 gegründet wurde. Die Vertreter dieses Vereines baten im März des Jahres 1868 die Vertreter des Vereines VLTAVA, der am 5. November 1865

gegründet wurde und zu den Bedeutendsten seiner Zeit gehörte, um die Vereinigung. Am 2. Mai 1868 wurden die beiden Akademischen Vereine verbunden. Zum ersten Vorsitzenden wurde Vladimír Schuster gewählt. Somit entstand der Akademische Verein der slawischen Studentenschaft offiziell. Wie aber der Name bereits verrät war die Mission noch nicht vollzogen. Jedoch misslang dieses Vorhaben da die Interessen der Ukrainer im Verein OSNOVA, der Kroaten im Verein VELEBIT, der Serben im Verein ZORA und der Polen im Verein OGNIŠKO zu unterschiedlich waren und ihre politische Ausrichtung und gesellschaftliche Stellung stark auseinander klappten. Der Verein MORAVA wählte noch im Jahre 1869 einen souveränen Weg, da sich die damaligen Vereinsvertreter davon mehr Möglichkeiten in der Durchsetzung der eigenen Interessen erwarteten, aber nach einem Austausch des Führungsgremiums entschied sich MORAVA doch Teil des Akademischen Vereines zu werden und der Mährer Jan Zaczal wurde zum Vorsitzenden gewählt. Die Vereinigung mit den slowakischen Akademikern vom Verein TATRAN währte nur kurz. Der Verein TATRAN entstand selbst aus der Vereinigung von zwei älteren slowakischen Vereinen HRON und OKOLIE im Frühjahr des Jahres 1868. Nach der Trennung ging TATRAN und der Akademische Verein eigene Wege im freundschaftlichen Geiste. Alle oben genannte Vereine luden sich jeweils zu den eigenen Aktionen ein, besuchten oft die Veranstaltungen der anderen Vereine und betitelten

sich gegenseitig mit der freundschaftlich-familiären Anrede Brüder. Die Frauen begannen in dieser Zeit gerade ihren Kampf um den Zugang zur höheren Bildung. Deswegen kommen weibliche Namen in dieser Phase im Archiv des Akademischen Vereines bei den Vereinsmitgliedern nicht vor. Die Situation besserte sich allerdings 1897 nachdem für die Frauen die Philosophische Fakultät geöffnet wurde. Drei Jahre später öffnete sich auch die Medizinische Fakultät.

Trotzdem entwickelte sich der Akademische Verein sehr schnell. Es wurden Zweige innerhalb des Vereines gebildet wie der philosophische, der rhetorische, der literarische, der Gesangszweig und weitere die das Vereinsleben mitgestalteten. Neben dem schon erwähnten Tomáš Masaryk, der im Verein den Namen Vlastimil verwendete, dem späterem Staatsgründer der Tschechoslowakei, waren es Karel Klosterman oder J.V. Drozda, der spätere Primarius und Dozent an der Wiener Universität oder J.U. Jarník, der spätere Professor an der Prager Universität, die mitgewirkt haben.

Der Verein erfuhr starke Unterstützung durch den Verein Slovanská Beseda, dessen Räume dem Verein zur Verfügung gestellt wurden und wo auch am 1. März 1869 die Bibliothek des Akademischen Vereines eröffnet wurde, die in ihrer Blütezeit etwa 2.500 Bücher zur Verfügung stellte. Diesen Studienraum nutzten viele. Zu den wichtigsten Unterstützern zählten Jan Nepomuk František Graf von Harrach, der damalige Politiker, Mäzen und Herausgeber

war Vorsitzender von Slovanská Beseda, Professor Šembera der an der Wiener Universität wirkte oder Josef Zitek, der Architekt des Nationaltheaters in Prag. František Palacky gehörte auch zu den Unterstützern und wurde noch vor seinem Tod zum Ehrenmitglied des Akademischen Vereines ernannt.

Die Mitglieder des Akademischen Vereines verfolgten intensiv die Geschehnisse in den historischen Ländern der böhmischen Krone und so überrascht es nur wenig, dass der Verein zu den ersten Gratulanten und Spendern für den Ausbau des Nationaltheaters in Prag zählte. Kurz nach seiner Gründung und fast ein halbes Jahr vor der ersten Generalversammlung nahm somit der Verein an dieser Bewegung zum Gelingen des Neubaus teil. In den vereinseigenen Printmedien wurden die Fortschritte des Baus beschrieben, der 1881 ausbrannte und 1883 feierlich wiedereröffnet wurde.

Gleich in der Anfangsphase erlebte der Verein eine erste Blütephase die auch mit der Person Tomáš Garrigue Masaryk zusammenhängt. Mitglied des Akademischen Vereines wurde er bereits 1872 und im Laufe seines Wirkens nutzte er die Plattform für einige Vorträge zu philosophischen Themen wobei bereits damals die Mitglieder von Vereinen auch bei anderen Vereinen wirkten. So trug Masaryk auch in der Slovanská beseda vor. In den Jahren 1875 - 1876 übernahm Masaryk die Leitung des Vereines. Die Mitglieder des Vereines stellten am 17. Oktober 1875 einen feierlichen Diplom aus, in dem sehr

stark das Vertrauen in die neue Leitung ausgedrückt wurde. Es heißt hier etwa „Vlastimil Tomáš Masaryk wird das unbegrenzte Vertrauen ausgesprochen und weiter wurde er gebeten dass er ... das Gedeihen und die Blüte des Vereines in dieser wichtigsten Zeit garantiere... Masaryk benutzte in dieser Zeit den sogenannten Nationalnamen (Vlastimil) mit den sich die National gesinnten Tschechen gaben. Er promovierte im Jahre 1876 und habilitierte 1878 zum Thema „Der Selbstmord als Massenphänomen der Zeit“. Im selben Jahr hatte Masaryk auch geheiratet und wurde 1879 Dozent an der Wiener Universität. Nachdem die Prager Universität sprachlich auf eine deutsche und eine tschechische geteilt wurde folgte er der Berufung nach Prag wo er 1882 außerordentlicher und im Jahre 1897 ordentlicher Professor der Philosophie wurde. Gerade sein Wirken beim Akademischen Verein und seine Vorträge auf Tschechisch zu unterschiedlichen Themen machten ihn in der tschechischen akademischen Gemeinde bekannt. Das machte seine Berufung an die Prager Universität möglich. Als Bestätigung können wir Masaryks Erinnerungen heranziehen, die im Buch von Anna Horáková Gaspariková, Aus dem Tagebuch von Lány 1929 - 1937, erschienen in Prag 1997, abgedruckt wurden. Hier steht unter anderem folgendes: „...Wenn es Penížek nicht gegeben hätte, würde ich nie nach Prag berufen worden sein. Ich war schon Dozent als damals ein gewisser Däne mit dem Namen Hansen sich in Wien mit seinen Hypnose-Vorträgen prä-sentierete. Ich machte darüber einen

Vortrag im Akademischen Verein und die Zuhörer stenografierten das alles. Natürlich war mein Tschechisch damals nicht auf der Höhe. Penížek hat mein Tschechisch korrigiert und schickte den Text an irgendeine Zeitschrift in Prag. Es passte aber nicht ins Konzept und blieb liegen. Danach entschied sich Penížek den Text an Goll zu senden. Der war damals ein Herausgeber eines Sammelbandes mit unterschiedlichen Vorträgen und dort ist es erschienen. Nun und als die Universität geteilt wurde, erinnerte sich Goll an mich. Wenn es Penížek nicht gegeben hätte, wüssten die Prager gar nicht von meiner Existenz.“

Die Tätigkeit des Akademischen Vereines in dieser Zeit konzentrierte sich auf die Organisation von fachspezifischen Vorträgen und die Publikation von Fachtexten. Es wurde eine eigene Zeitschrift herausgegeben und literarische Abende veranstaltet. Zu den wichtigsten Vortragenden zählten neben Masaryk Machar, Šembera, Stejskal, Karásek, Menšík oder Holub. Sehr populär waren die Tanzabende und Bälle bei denen sich die Minderheit sehr gerne traf. Die Situation änderte sich schlagartig mit dem Ausbruch des Ersten Weltkrieges. Die Tätigkeit des Vereines wurde eingestellt. Damit begann auch die erste große Krisenzeit.

Der Akademische Verein in der ersten österreichischen Republik

Im Jahre 1914 waren neben dem Akademischen Verein noch folgende tschechisch sprachigen studenti-

schen Vereine registriert: Akademischer Verein der Komensky Schulen, der Verein der tschechischen Hörer der landwirtschaftlichen Hochschule, der Verein der tschechischen Hörer der Exportakademie, der Kreis der tschechischen evangelischen Theologen und der Verein der tschechischen Tierärzte. Diese Vereine hatten eine Dachorganisation mit dem Namen „Verband der tschechischen akademischen Vereine“. Daneben existierte der Verein Lípa (Linde) der als Verein der tschechischen katholischen Studierenden auftrat. Nach dem Krieg wurde nur der Akademische Verein wiederbelebt. Wie es genau geschah beschrieb František Ryba 1968 in seinem Brief aus Prag an den Akademischen Verein zum Hundertsten Gründungstag des Vereines: „Mit großer Überraschung erfuhr ich dass der Akademische Verein in Wien seinen hundertsten Jahrestag feiert und es tut mir sehr leid dass ich nicht dabei sein kann. Ich tröste mich mit den Erinnerungen an die Halbzeit des Akademischen Vereines als der Verein fünfzig Jahre alt war und ich mit half. Genauer genommen lebte der Akademische Verein zu seinem Fünfziger gar nicht. Das Vereinszimmer in der „Post“ war verschlossen und alle seine Mitglieder über unterschiedliche österreichische Fronten zerstreut. Aber am Ende des Jahres 1918 kehrten auch ehemalige tschechische und slowakische Studenten zurück, die dankbar waren dass ihnen das Schicksal alle Glieder ließ. Wien bereitete aber den nichtdeutschen Studenten unerwartete Schwierigkeiten. An allen Hochschulen wurde damals

der „Deutsche Hochschulausschuss“ gegründet, der den Professoren die Wünsche der Studenten vermitteln sollte. Und gleich unter den ersten Forderungen war der Ausschluss der nichtdeutschen Studenten aus allen Vorlesungen, Werkstätten, Laboratorien und der Mensa. Dort wo der Rektor nicht gleich reagierte half sich die Studentenschaft selbst und es kam zu Provokationen und Gewalt. Die nichtdeutschen Studenten stellten klar, dass die Wiener Universitäten von Geldern aller Nationen der Monarchie errichtet wurden“.

Wie Helena Klein-Watryczová in ihrer Schrift erläuterte waren diese Umstände die Hauptursache für die Sitzung der Studenten in der Slovanská Beseda, die im November 1918 stattfand. Neben der Tafel Slovanská Beseda die an der Tür befestigt war, tauchte damals auch die Tafel Akademický spolek auf. Es fand die Wahl des ersten Nachkriegsausschusses des Akademischen Vereines statt. Zum ersten Vorsitzenden wurde Karel Červenka gewählt. Die Vertreter des neuen Staates suchten gezielt in Wien nach Beamten, die in der Hauptstadt gearbeitet haben und der Tschechoslowakischen Sache zugeneigt waren um sie abzuwerben. Somit kam es unter den Akademikern zu einer starken Rückwanderung. Diese Situation war typisch für die Zwischenkriegszeit in der immer wieder führende Funktionäre des Akademischen Vereines in die Tschechoslowakei berufen wurden um entweder dort den nächsten Karriereschritt zu setzen oder die Tschechoslowakische Republik im Ausland zu vertreten. Als Beispiel

könnte hier auch der neue Vorsitzende des Akademischen Vereines genannt werden der in den tschechoslowakischen diplomatischen Dienst wechselte. In der Nachkriegsphase entstanden im Akademischen Verein viele Freundschaften und sogar Ehen. Außerdem wurde zum fünfzigsten Gründungstag des Vereines eine Gedenk-Medaille in Silber und Bronze herausgebracht mit dem Profil von Tomas Garrigue Masaryk. Es war die erste Medaille die Masaryk verewigte von Jan Čejka.

Die Situation der Tschechen änderte sich nach dem Zerfall der Monarchie wesentlich. Viele gingen in die neu entstandene Tschechoslowakische Republik zurück und beteiligten sich dort an den weiteren politisch-gesellschaftlichen Entwicklungen. Trotzdem blieb Wien eine wichtige tschechische Stadt in der immer noch etwa 80.000 Menschen (Volkszählung 1923) sich dieser Minderheit zugehörig fühlten und das obwohl, wie Karl M. Brousek schreibt, zwischen 150.000-200.000 Menschen Wien und Österreich verließen um in die neue Tschechoslowakei zu übersiedeln. Vlasta Valeš geht von 100.000-150.000 Rückwanderern aus. Nach dem Brüner Vertrag von 1920 kam es zu einer Blütezeit des tschechoslowakischen Bildungswesens in Österreich. Die Anzahl der Schulen nahm stark zu und somit auch die Anzahl der Studierenden mit tschechischer oder slowakischer Muttersprache. Die Lehrerinnen und Lehrer der Komenský-Schulen bildeten einen wichtigen Grundstock des Aka-

demischen Vereines, der sich für die kulturelle Bereicherung und wissenschaftliche Fortbildung der Minderheit einsetzte. In der zweiten Hälfte der 1920er-Jahre trat der Akademische Verein mit der Extension der Preßburger Komenský-Universität in Kontakt und gewann namhafte Professoren für Vorträge in Wien. Diese fanden im großen Saal des Tschechischen Hauses in der Drachengasse statt und hatten viele Zuhörer. Wie uns im Jahresbericht des Akademischen Vereines für das Jahr 1930-31 Ludvík Staněk mitteilt waren folgende besonders erfolgreich: Prof. Peška, Die Lehre der Sozialisten über den Staat; Prof. Tvrđý, Die Moderne Einschätzung von Temperamenten; Prof. Pražák, Tschechen und Slowaken; Prof. Růžička, Eubiotika und Prof. Tomsa, Der Völkerbund und seine Aufgaben in der Geschichte der Zivilisation.

Der Kulturbeauftragte Staněk hält aber auch fest dass die Arbeit des Akademischen Vereines als besonders hart empfunden wurde wenn er schreibt „der Akademische Verein kann auf die eigenen Erfolge sehr stolz sein da die Schwierigkeiten mit denen gekämpft werden muss groß sind. Die Mitglieder des Ausschusses folgen hier einer größeren Sache und zur Erledigung aller Aufgaben benötigen sie eine große Portion der Selbstaufopferung und der Selbstüberwindung. Wir hoffen, dass die Kooperation weiter gedeiht obwohl niemanden von uns direkt von den Verbesserungen profitieren wird da es in der Natur des Akademischen Vereines sei dass sich

seine Mitglieder in sehr kurzer Zeit austauschen...“

Wenn es um die materielle Situation der Minderheit geht schreibt er hier: „Die große Mehrheit der Minderheit befindet sich in sozial unvorteilhafter Situation. Dieser Umstand spiegelt sich dann auch in ihrem kulturellen Leben. Der tschechoslowakische Akademiker erfährt somit fast keine neuen Anregungen aus anderen Tätigkeiten der Minderheit. Somit muss er sich diese selbst erschaffen solange er dazu Mittel und Kraft hat. Das es Versuche in dieser Richtung gibt zeigt die Tätigkeit des Akademischen Vereines.“

Wie Vlasta Valeš schreibt, entstanden in dieser Zeit in Wien, auch mit tschechoslowakischer finanzieller Unterstützung, die sogenannten Schulpaläste da die alten Gebäude in der Quellenstraße und in der Schützengasse nicht mehr ausreichten. Die 1930er-Jahre bedeuteten aber für Österreich auch das Ende des Parlamentarismus und den Aufstieg eines autoritären Regimes. Die Tschechen und Slowaken in Wien standen eher den Sozialdemokraten nahe. Die Bürgerkriegsereignisse des Jahres 1934 dürften einer der Gründe gewesen sein, dass sich nur noch knapp 30.000 Menschen zur Minderheit der Tschechen bekannten.

Das Jahr 1938 und die Zeit des Zweiten Weltkrieges bildeten einen weiteren Wendepunkt in einer sehr schwierigen Zeit. Der Akademische Verein wurde zwar nicht verboten, musste sich aber der NS-Gesetzgebung im Sinne eines Führerstaates beugen. Es war auch in dieser Zeit

bezeichnend, dass die Führung sehr oft wechselte. Der Professor Otakar Julák (1939/1940), der Lehrer Dvorak (1941), Professor Eduard Choc (bis 1944) und schließlich Vladimír Tvarůžek (1945).

Im Verlauf des Weltkrieges gab es innerhalb des Vereines starke Diskrepanzen zwischen einer Gruppe, die den Verein faschistischer einstellen wollte und der Mehrheit, die sich dagegen wehrte aber gleichzeitig der Gestapo nicht auffallen wollte. Die tschechische Minderheit gehörte aus rassischen und auch politischen Gründen zu den stark verfolgten Gruppen. Die etwa 40.000 sich in Wien befindlichen tschechischen Zwangsarbeiter hatten kaum Kontakt mit der Vereinsstruktur der Minderheit.

Am 4. November 1944 wurde während der Bombardierung der Stadt auch das Hotel Post getroffen und die Räumlichkeiten des Vereines konnten nicht mehr benutzt werden. Die Mitglieder trafen sich trotzdem in zur Verfügung gestellten Räumen der Slovanská beseda und des Gesangvereines Lumír. Im Archiv finden sich Nachrichten von Verzögerungen bei der Instandsetzung der Vereinsräumlichkeiten und Beschwerden über verschwundene Kohle. Diese schwierige Epoche mündete in die nächste schwierige Zeit. Am Ende des Krieges wurde der Akademische Verein zu einer der Stellen die ihren Mitgliedern eine Bestätigung ausstellen konnten die besagte, dass keine Kollaboration mit dem NS-Regime stattfand.

Die Komenský-Schulen wurden nachdem sie 1942 von den Nationalso-

zialisten geschlossen wurden, wieder eröffnet. Den Schuljahrgängen 1942, 1943 und 1944 wurde die Matura-Prüfung im Sommer 1945 ermöglicht. Aus den Erinnerungen von Jan Petřík wissen wir, dass die Studierenden im Lobkowitzpalais dem Gebäude der tschechoslowakischen Botschaft ihre Prüfung in der Heimatkunde ablegen mussten um die Berechtigung für das Studium an einer tschechoslowakischen Universität zu erlangen.

Wie Helena Klein-Watryczová schreibt war das Jahr 1944 für das Archiv verheerend. Nach dem Bombentreffer wurden nicht nur die Vereinsräume im Tschechischen Haus verwüstet sondern das Mobiliar zum großen Teil zerstört und Teile des Archivs lagen im Raum verteilt oder verbrannten. Auf diese Situation reagierten Mitglieder des Akademischen Vereines mit einer Verlegung der Reste des Archivs. Sie sammelten die Reste ein, ordneten sie und transportierten sie in Rucksäcken zur Garage der Großreinigung Alfa wo sie die Reste des Archivs in einer Holzkiste untergebracht haben. Auf dem Weg dorthin wurden sie von einem neuerlichen Angriff überrascht und mussten einige Zeit in den als Bombenschutz benutzten Wiener Katakomben verbringen. Schließlich schafften sie es bis in die Garage die dem Vater des Vereinsmitglied Hruška gehörte. Die Zerstörung der Räumlichkeiten des Vereines machte es unmöglich die Nachtreffen die während des Krieges stattfanden weiter zu erhalten. Somit organisierten die Mitglieder Ausflüge in die Umgebung. Der Ausschuss des Akade-

mischen Vereines wurde Ende 1944 stark geschwächt. Er bestand aus dem Vorsitzenden Vladimír Tvarůžek und den Mitgliedern Svobodová, Stýblo, Pola, Přemyslovský und Němec. Der Kollege Stýblo wurde inhaftiert, Kollege Tvarůžek wurde dazu gezwungen Verteidigungsgräben um die Stadt zu graben und der Kollege Němec verließ Wien.

Der Akademische Verein in der zweiten österreichischen Republik

Nach dem Krieg wurden die ehemaligen Mitglieder des Akademischen Vereines dazu aufgefordert, sich bis zum 31. Mai 1945 im fünften Stock der Komenský-Schule am Sebastianplatz zu melden um dort die Mitgliedschaft im Akademischen Verein wieder zu erlangen. Sie mussten ihre Oberstufen- und Universitätszeugnisse inklusive einer Unbedenklichkeitsbestätigung (keine Kollaboration während der NS-Zeit) vorlegen.

Danach nahmen die Vertreter des Akademischen Vereines, die sich als einzige Vertretung der tschechisch- und slowakischsprachigen Studierenden in Wien verstanden, Kontakt mit dem Tschechoslowakischen Verband der Studierenden in Prag auf. In dieser Phase, so erfahren wir aus dem Archiv, meldete sich bei der Wiener Hochschülerschaft ein studentischer Verein für Slowakischsprachige an. Der Verein Tatran existierte in der Zwischenkriegszeit in Brünn. 1939 entstand er erneut in Wien und wollte der Tradition des alten Wiener Tatran folgen. Die Vertreter

des Akademischen Vereines und des Vereines Tatran trafen sich um über das weitere gemeinsame Vorgehen zu beraten. Der Akademische Verein sandte in der Folge die Kollegen Tvarůžek und Sahánek nach Prag um über die Übersiedelung der tschechisch- und slowakischsprachigen Studierenden an die tschechoslowakischen Universitäten zu beraten. Angestrebt wurde die Möglichkeit, dass alle Studierenden im Wintersemester 1945/1946 mit ihrem Studium beginnen könnten. Helena Klein-Watryczová führt weiter aus, dass Ende Juni 1945 im Zeichensaal der Komenský-Schule am Sebastianplatz die nächste Generalversammlung des Akademischen Vereines stattfand bei dem aus den Kollegen, die weiterhin in Wien bleiben und studieren wollten, der neue Zentralausschuss gebildet wurde. Diese Leute waren beim Neuaufbau der Komenský-Schule besonders wichtig. Die Mehrheit der Studierenden allerdings entschied sich dafür Wien zu verlassen um in der Tschechoslowakei ihr Studium zu beginnen oder fortzusetzen. Ota Česka schrieb dazu, dass diese Menschen im Sinne der Ideale des Präsidenten Masaryk erzogen wurden und voller Idealismus und Tatendrang in die wiederbefreite Tschechoslowakei übersiedelten. Laut Karel Brousek und Richard Basler ist ihre genaue Anzahl nicht erfasst und somit können wir nur von einem Schätzwert ausgehen. Es betraf etwa 10.000-20.000 Menschen. Das Archivmaterial aus dieser Zeit befindet sich leider nicht in den Händen des Akademischen Vereines.

Die politischen Ereignisse in der Tschechoslowakei wirkten sich auch auf die Minderheit aus. Die kommunistischen Machtübernahme 1948 bedeutete, dass ein kleiner Teil der Remigrierten wieder nach Wien zurückkam, aber es bedeutete auch, dass ein Riss innerhalb der Minderheit entstand. Die Minderheit teilte sich in einen demokratischen Flügel der die Mehrheit umfasste und einen Prag-nahen Flügel. Die Beziehungen waren angespannt. In dieser Phase wurde der Verein von Vladimír Tvarůžek geleitet. Josef Kollman übernahm 1948 die Leitung. Ab 1951 wurde Otto Dědic zum Vorsitzenden. Anfang der 1950er-Jahre war die Frage der Existenz des Vereines eine sehr ernste. Doch am 1. Februar fand die Generalversammlung statt und der Akademische Verein begann mit neuen Vortragsreihen die immer am Donnerstag stattfanden. Helena Klein-Watryczová führt einige Titel an. Kollege Češka trug über die Entwicklung der Stadt vor, der Kollege Musil über die Baustile, Kollege Cejpek über die Graphologie, usw. Weiter wurden auch Sportveranstaltungen organisiert, wie zum Beispiel die Volleyball-Abende in der Schule Erlgasse im zwölften Wiener Gemeindebezirk. Bei den Generalversammlungen 1953, 1955, 1957, 1959, 1961 und 1963 wurde die Leitung bestätigt.

Als Umbruchjahr kann 1968 angesehen werden. Zuerst wurde ein Kulturreferat gegründet geleitet durch Ota Mužík und Ota Češka wurde zum Vertreter des Akademischen Vereines im Minderheitenrat der

Tschechen und Slowakei in Wien. Der letztgenannte brachte frischen Wind in den Verein und begann mit der Organisation der Feierlichkeiten zum 100jährigen Jubiläum der Entstehung des Akademischen Vereines in Wien. Im April 1968 wurden ehemalige Mitglieder des Vereines angeschrieben damit sie ihre Erinnerungen an ihre Tätigkeit im Akademischen Verein verfassen könnten. Das Echo war groß und die Briefe wurden während der Feierlichkeiten vorgelesen. Die allgemeine Aufbruchsstimmung des Prager Frühlings machte diese Kontakte wieder möglich. Am 8. Juni 1968 wurde zuerst um 11 Uhr ein Kranz bei der J.A. Komenský Gedenktafel in der Komenský-Schule Sebastia-nplatz hinterlegt. Um acht Uhr am Abend fanden die Feierlichkeiten in den Räumlichkeiten des Hotels Post statt. Zufälligerweise befand sich in dieser Zeit der Prager Kardinal Tomášek zu Besuch bei seinem Wiener Kollegen Franz König. Als es Ota Češka erfuhr schrieb er einen Brief an den Kardinal Tomášek und lud ihn zu den Feierlichkeiten ein. Er nahm dankend an und war der Star-gast der Feierlichkeiten. Im Archiv erhielt sich ein Erinnerungsbogen mit Unterschriften von Teilnehmern dieser Veranstaltung. Die erste Seite ist vom Kardinal persönlich signiert. Nach der Niederschlagung des Prager Frühlings blieben etwa 2.000-3.000 Tschechen und Slowaken in Wien. Die politische Situation in der Tschechoslowakei wirkte sich aber wieder mal auf die Situation in Wien aus. Die neu in Wien Angekommen wurden häufig nicht bei den alten Vereinen

toleriert oder wollten gar nicht in die ihrer Meinung nach veralteten Strukturen einsteigen. Stattdessen gründeten sie eigene Vereine wobei auch der Akademische Verein darunter litt und es nicht schaffte die Akademiker dieser Zeit im Verein einzubinden.

Während der Generalversammlung vom 28. März 1974 wurde die alte Leitung wegen Passivität abgewählt und Oto Češka wurde neuer Vorsitzender. Neben ihm waren František Buchal, Jindřich Foltín, Anna Moravcová, Jan Chval, Jaromír Cejpek und Robert Harant Mitglieder des Zentralausschusses. Die neue Leitung erarbeitete ein neues Konzept. Es wurden akademische Vorträge für das fachspezifische Publikum einerseits und breit angelegte Veranstaltungen für die gesamte Minderheit organisiert. Allgemein lässt sich festhalten, dass während der 1970er und 1980er-Jahre die Aktivität zunahm, aber nicht unbedingt die Mitgliedanzahl des Akademischen Vereines stieg. Bei den Generalversammlungen, die in dieser Zeit unregelmäßig stattfanden, wurde immer wieder die Frage nach der Einbindung der Jugend und der Gewinnung von jungen Mitgliedern gestellt. Die Feierlichkeiten zum 120. Jahrestag der Gründung des Akademischen Vereines wurden am 11. Juni in den Räumlichkeiten der Slovanská beseda abgehalten. Dazu wurden die Absolventen der Komenský-Schulen eingeladen. Zu diesem Zeitpunkt lebte die Minderheit aber bereits von den Ereignissen in der Tschechoslowakei. Das Jahr 1989 und die Ereignisse der Samtenen Revolution ermöglichten dem Akademischen Verein die Wiede-

raufnahme von Kontakten zu Universitäten in der Tschechoslowakei wie z.B. der Karlsuniversität in Prag oder der Masaryk-Universität in Brunn. Ota Češka unterhielt intensiven Briefverkehr mit diesen Institutionen und politischen Stellen in Österreich und der Tschechoslowakei. Während der 1990er-Jahre engagierten sich neue Mitglieder die später eine bedeutende Rolle gespielt haben. Jan Petřík wurde 1992 Kulturreferent, Věra Gregorová, Alfred Klein-Watrycz und Paul Rodt wurden 1999 in den Ausschuss gewählt.

Zu den Großveranstaltungen des Akademischen Vereines zählen die Feierlichkeiten zum 125jährigen Jubiläum der Gründung des Akademischen Vereines in Wien. Es fand am 19. Juni 1993 statt. Die Feierlichkeiten begannen mit einer Kranzniederlegung bei der Gedenktafel an Jilji Jahn in der Komenský-Schule am Sebastianplatz. Am Abend fand die Abendveranstaltung in der Slovanská beseda statt. Die Eröffnungsrede hielt der damalige Prorektor der Karlsuniversität Prag Karel Malý. Danach folgten noch Konzerte und eine Agape. Auch die Öffentlichkeitsarbeit in der Tschechischen Republik trug Früchte. Das lässt sich anhand der vielen Gratulationsbriefe nachzeichnen. Die Anbindung an die tschechische akademische Gemeinschaft wurde bewusst gesucht und intensiviert.

Als zweites Großereignis war die Installierung der Masaryk Büste im Arkadenhof des Hauptgebäudes der Wiener Universität. Sie fand am 21. November 1996 statt und Ota Češka war einer der Hauptorganisatoren.

Jiřina Kalendovská und Jiří Pulec verfassten einen Text mit den wichtigsten biografischen Daten des Lebens von Masaryk bis zur Gründung der Masaryk-Universität in Brunn am 28. Jänner 1919. Die Eröffnungsrede hielt der Rektor der Universität Wien A. Ebenbauer und der Rektor der Masaryk Universität Brunn E. Schmidt. Am Nachmittag fand ein Symposium statt das sich dem Thema „Masaryk als universitärer Lehrer und visionärer Politiker“ widmete. Diese Veranstaltungen unterstrichen die veränderte Rolle der Minderheit in der österreichischen Öffentlichkeit obwohl es ein langer Weg war bis die Ressentiments der belasteten gemeinsamen Geschichte schwächer wurden. Die Vorbereitung für den Beitritt zur EU und das starke Engagement der österreichischen Wirtschaft in der Tschechischen Republik machten aber die Beherrschung der Sprache lukrativ und davon profitierte die gesamte Minderheit.

Ein großer Verlust für den Akademischen Verein und die Minderheit war der Tod des langjährigen Vereinsvorsitzenden Ota Češka 2002. Die Leitung des Vereines übernahm nach der Wahl 2003 Helena Klein-Watryczová. Sie nutzte ihre guten Beziehungen zur Masaryk Universität wo sie auch selbst unterrichtete und zur Palacký Universität in Olmütz um interessante Vortragende zu gewinnen. Erwähnen sollte ich hier Miloslav Pojsls Vortrag zu Kyrilo-Methodischen Tradition in Velehrad, Viktor Velek vom Masaryk-Institut, der einige Male zu Themen der Musikgeschichte vortrug, Bohuslav

Klíma (Mukulčice) oder Jiří Mihola (Mährische Klöster). Zu den Feierlichkeiten des 140. Jubiläums der Gründung des Akademischen Vereines gab Helena Klein-Watryczová eine Broschüre über die Geschichte des Akademischen Vereines heraus. Am Ende der Broschüre breitete Peter Gregory seine Vorstellungen über die künftige Entwicklung des Akademischen Vereines aus. Er hielt fest dass die Modernisierung der Leitung im Sinne einer engeren Zusammenarbeit mit anderen Vereinen und die Verjüngung der Mitglieder zu den wichtigsten Aufgaben der folgenden zehn Jahre gehören würden. Dabei hob er die Zusammenarbeit mit dem Verein Tschechisches Herz besonders empor. Die Feierlichkeiten fanden am 13. September 2008 statt. Die Ansprachen, die mit einem Konzert ergänzt wurden, hielten Jan Petřík und Karel Hanzl. Vladimír Stejskal hielt mit Helena Klein-Watryczová einen Vortrag zur Geschichte des Akademischen Vereines und den bedeutendsten Ereignissen. In der Folgezeit wurden etwa sieben Veranstaltungen pro Jahr abgehalten. Es waren Konzerte, Diskussionsrunden und wissenschaftliche Vorträge. Hier könnte ich zum Beispiel Jaroslav Šabata nennen der 2009 einen Vortrag zu zwanzig Jahren der Demokratie hielt. Des 145. Jubiläums wurde am 19. Oktober 2013 bedacht. Dabei hielt Jaroslav Vaculik einen Vortrag über bedeutende Persönlichkeiten der ersten tschechoslowakischen Republik. Die Dichte der Veranstaltungen blieb gleich und die Mitgliederanzahl stabilisierte sich bei 50 Personen.

Am 29. März 2014 kam es zu einem Wechsel des Ausschusses des Akademischen Vereines. Nach langer und intensiver Tätigkeit für den Akademischen Verein entschieden sich Helena Klein-Watryczová und Alfred Klein-Watrycz nicht mehr für ihre Posten zu kandidieren. Bei der Wahl wurde Helena Huber zur neuen Leiterin des Akademischen Vereines gewählt. Ihre Stellvertreterin wurde Věra Gregor. Helena Huber bedankte sich während dieser Generalversammlung für die ausgezeichnete Arbeit bei den Zurückgetretenen und stellte ihr Programm für die Zukunft des Akademischen Vereines vor. Fachspezifische Vorträge sollten weiterhin ein wichtiges Standbein des Vereines bilden. Die Absolventen des Komenský-Gymnasiums sollten stärker angesprochen werden um so dem lange gehegten Wunsch nach einer Verjüngung zu entsprechen. Dafür wurde ein Facebook-Konto eingerichtet wodurch die jungen Absolventen des Gymnasiums und Studierende der Wiener Universitäten die Möglichkeit bekamen sich über diese Plattform innerhalb des Vereines selbst zu organisieren um so den Anforderungen der heutigen Zeit zu entsprechen. Nennen müsste ich hier Klara Butz, Michael Egermeier oder die Geschwister Karapeťyan die die neue Generation bilden. Die Statuten wurden 2017 verändert wodurch der Verein die Möglichkeit des Veranstaltens von eigenen Sommer und Winterjugendlager, organisiert durch Květa Apolin und Monika Kostohryz bekam. Einerseits können hier die Studierenden pädagogische Erfahrungen sammeln und

andererseits wird dort unter den Jugendlichen der Akademische Verein bekannt gemacht. Fachspezifische Vorträge, sportliche Veranstaltungen, Spielabende, Konsultationen unter Studierenden, Jugendlager, aber natürlich auch kulturelle Veranstaltungen gehören heute zum Portfolio des Akademischen Vereines.

Schlusswort

Die kurze Beschreibung der Geschichte des Akademischen Vereines kann aufzeigen wie schwierige Zeiten gemeistert wurden. Die tschechische akademische Öffentlichkeit und Kulturinteressierte trafen sich seit der Gründung bei den Veranstaltungen des Vereines und versuchten sich den neuen Anforderungen anzupassen um den weiteren Ausbau der eigenen Arbeit im Sinne der kulturellen wie auch wissenschaftlichen Anregung zu ermöglichen. Dabei ergaben sich Synergien, die sehr häufig das wissenschaftliche, berufliche oder private Umfeld der Mitglieder prägten. Die Existenz des Vereines und seine lange Tradition beweist, dass die Mitglieder der tschechischen und slowakischen Minderheit in Wien ihren Wissensdurst nicht gestillt haben und dass weiterhin die Bildung einen besonderen Stellenwert innerhalb der Minderheit genießt. Diese Nachricht alleine ist eine Frohbotschaft und ein sehr schönes Versprechen für die Zukunft der Minderheit und somit kann ich mit einem GAUDEAMUS IGITUR schließen.

